

Petr Kozák

Princ Zikmund Jagellonský hlodovským a opavským knížetem. Příspěvek k dějinám politické komunikace na přelomu středověku a raného novověku

Średniowiecze Polskie i Powszechnie 2 (6), 215-233

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Petr Kozák

Opava

Princ Zikmund Jagellonský hlohovským a opavským knížetem Příspěvek k dějinám politické komunikace na přelomu středověku a raného novověku

Od doby uherského soupeření mezi bratrskou dvojicí Vladislavem a Janem Albrechtem¹, se Hlohovsko (Głogów) pravidelně stávalo objektem jagellonských rodinných porad. Na slezské poměry rozlehlému knížectví byla přisouzena role obytného nespokojencům z řad ambiciózních či nezabezpečených příslušníků dynastie. Úloha země a jejích stavů byla tváří v tvář tomuto faktu spíše trpná. Teprve neklidná léta závěru 15. století přivála do severozápadního koutu Slezska urychlené dotváření plně rozvinutého stavovského systému, jehož ukotvování a upevňování byly doprovodným jevem mnohovrstevnaté spory uvnitř zemské obce². Ani to však ještě v žádném případě neznamenovalo, že by nastupování zeměpánů podléhalo v případě malého Hlohovska formálně ustálené kontrole

¹ Viz stále K. Baczkowski: *Walka o Węgry w latach 1490—1492. Z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Nr 1163. *Prace historyczne*, z. 116. Kraków 1995.

² Analýzu dění na Hlohovsku po vyměření místní linie dynastie Piastovců, opřenou metodicky o identifikaci tzv. mocenských uskupení, nabídl nejnověji P. Kozák: *Zrod stavovského Hlohovska. Mocenská uskupení ve slezském pozdním středověku*. Opava 2008. O závěry publikované v uvedené monografii se opírá i text této studie. Viz k tomu i Týž: *Konfliktní soužití. Zeměpanská moc, šlechta a obec Velkého Hlohova na sklonku středověku*. In: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května — 1. června 2007 v Brně*. Edd. M. Nodl, M. Wihoda. Brno 2008, s. 225—254; P. Kozák: *Politik, Macht, Rituale. Landeseliten des Herzogtums Glogau im ausgehenden Mittelalter*. In: *Mittelalterliche Eliten und Kulturtransfer östlich der Elbe. Interdisziplinäre Beiträge zu Archäologie und Geschichte im mittelalterlichen Ostmitteleuropa*. Hrsg. A. Klammt, S. Rossignol. Göttingen 2009, s. 105—123.

ze strany zemské obce. Stejně tak zůstávalo nezpochybnitelným právem knížete dosadit si zemského hejtmana podle svobodné vůle, bez formálně vyžadovaných konzultací s předáky stavovské společnosti³. Politická reprezentace drobného knížectví ani v praxi nemohla být stejně silná jako obce velkých korunních zemí typu Moravy. Tím méně by bylo myslitelné přičítat jí obdobně sebevědomou pozici, jakou byli s to hájit čeští stavové. Hlohovsko a jeho reprezentace museli zůstat více pasivními objekty než aktivními subjekty dění a své požadavky a touhy byli nuceni vznášet zprostředkovaně skrze mocnější partnery z celku českých korunních zemí, v tom především skrze obec Českého království. Nezbyval tak často než povzdech, že časté změny vlády způsobovaly potíže a škody, doprovázený nadějným pohledem ku Praze a někdy i cinkotem mincí určených k obměkčení královského majestátu⁴.

Nejinak tomu bylo i roku 1499, kdy se vlády na Hlohovsku ujímal další z jagellonských princů, Zikmund, mladší bratr českého a uherského krále Vladislava, stejně jako polských a litevských panovníků Jana Albrechta a Alexandra. V souladu s tematickým zaměřením této studie bude zaostřeno na oblast zintenzivněné politické a mocenské komunikace provázející proces převzetí vlády novým, z vnějšku přicházejícím a tedy cizím knížetem, jehož osoba nutně vzbuzovala v řadách místní zemské obce nedůvěru. Konkrétní příklad Zikmunda Jagellonského je navíc mimořádně cenný i svým komparačním potenciálem, neboť tento polsko-litevský princ získal hned dvě knížectví ze svazku České koruny. Vedle Hlohovska to bylo rovněž na moravsko-slezském pomezí situované Opavsko. V obou jmenovaných zemích nově nastupující panovník narážel na sebevědomý přístup lokálních elit a byl chť nechtě nucen respektovat nedávným vývojem pozměněný mocenský status quo doprovázející přerod hlohovské a opavské zemské obce v emancipovanou stavovskou společnost raně novově-

³ Vznik a středověký vývoj úřadů zemského hejtmana na Hlohovsku a Opavsku nejnověji analyzoval P. Kozák: *Zrod stavovského Hlohovska...*, s. 36—56; Týž: *Vznik a proměny úřadu zemského hejtmana na pozdně středověkém Hlohovsku*. In: „*Studia Zachodnie*” [v tisku]; Týž: *Úřad zemského hejtmana v proměnách středověkého Opavska*. In: L. Bobková, M. Čapský, I. Korbelářová a kol.: *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*. Opava 2009, s. 126—149.

⁴ Srov. k tomu hodnocení samotných hlohovských předáků z roku 1517, přetištěné v LBS, T. 1, s. 262—263, č. 126. Král Vladislav roku 1511 připustil, že mu hlohovští stavové roku 1508 spolu s žádostí o potvrzení příslušnosti země do svazku České koruny a garantování její celistvosti dali sumu 10 000 zlatých, jak viz *Die Glogauer Landesprivilegien des Andreas Gryphius von 1653*. Hrsg. D. Lentfer. „*Rechthistorische Reihe Band*” 147. Frankfurt am Main—Berlin—Bern—New York—Paris—Wien 1996 [dále Gryphius], s. 219—221, č. 26 a LBS, T. 1, s. 258—260, č. 122. K pozadí celé akce srov. P. Kozák: *Zrod stavovského Hlohovska...*, s. 215—249 a 268—307; resp. dílčím způsobem i Týž: *Hans Rechenberg († 1537): slezský válečník, diplomat a stoupenec luterství*. In: *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.—17. století. Korunní země v dějinách českého státu IV*. Edd. L. Bobková, J. Konvičná. Praha 2009, s. 572—588.

kého ražení⁵. Badatelé se přitom k nahlédnutí nabízejí prameny dokumentující vstupní jednání, jimž byl uchazeč o trůn vystaven. Při jejich dochování se jistě mohlo jednat o pouhou souhru náhod, stejně tak lze ovšem uvažovat o dokladu postupující formalizace a instrumentalizace politické komunikace provozované mocensky aktivními složkami stavovské společnosti. Vyjednávát sice musel po vymření místní linie piastovské dynastie roku 1476 např. i Jan II. Zaháňský. Mezi jeho argumenty ovšem patřila v prvním sledu síla zbraní. Zemští předáci tehdy stáli uprostřed války mezi dvěma potenciálními pány, což činilo dialog jednostranným. Předpokládat proto smíme, a dosavadní výzkumy tomu nasvědčují, mocenské posuny na poli vzájemné interakce zemské a zeměpanské politiky⁶.

Okolnosti spojené s předáním Hlohovska i Opavska do rukou knížete Zikmunda pečlivě analyzoval Stanisław Nowogrodzki⁷. Vysoce erudovaný autor precizně vyčerpал pramenou základnu, již nabízely tehdejší polské, německé, československé i rakouské archivy. Bezpečná znalost materie mu umožnila vyslovovat podložené soudy, jejichž platnost je ve většině případů nezpochybnitelná dodnes, a antikvovat tím veškerou starší odbornou produkci⁸. Pozdější pokusy stran polské historiografie jeho dílo nepřekonal a vlastně podobné ambice více méně postrádaly⁹. Spolehlivý Nowogrodzki své téma po faktografické stránce vyčerpал. Sedmdesátiletý odstup je ovšem dlouhá doba. Dnešní badatelskou výzvou tak zůstává interpretace dosud známých faktů.

Stanisław Nowogrodzki se v prvé řadě zamýšlel nad skutečností, že Hlohovsko po dlouhá léta držel ve svých rukách druhý nejstarší z jagellonských bratří Jan Albrecht. Nešlo přitom o samotný fakt vlády mladšího sourozence českého a uherského krále v malém knížectví. Ve hře byla idea znovusjednocení Slezska s Polskem. Proč Jan Albrecht nevrátil po svém nástupu na polský trůn propůjčenou zemi zpět do rukou staršího bratra? Košická smlouva ze zimy 1491 takový

⁵ K Hlohovsku viz výše; k Opavsku viz např. P. Kozák: *Mocenská uskupení ve stavovské společnosti. Vzestup a pád opavského zemského komorníka Jindřicha Hukovského z Ochab († 1530)*. „Slezský sborník“ 2007, 105, s. 1—19.

⁶ Okolnosti nástupu a posléze i pádu Jana II. Zaháňského včetně analýzy mocenských posunů na ose kníže — stavové detailně pojednal Týž: *Zrod stavovského Hlohovska...*

⁷ S. Nowogrodzki: *Rzeczy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499—1506)*. Kraków 1937, s. 4—27.

⁸ Zejména publikace E. Breyther: *König Sigismund von Polen in Schlesien*. Striegau 1906 a W. Dzięgieł: *Król polski Zygmunt I na Śląsku*. Katowice 1936. Tento fakt však již neplatí pro vynikající pohled do Zikmundovy každodennosti A. Pawiński: *Młode lata Zygmunta Starego*. Warszawa 1893.

⁹ Na mysl tím mám práci Z. Boras: *Zygmunt Stary w Głogowie*. Katowice 1983. Medailonek, který napsala B. Janiszewska-Mincer: *Zygmunt Jagiellończyk (1467—1548). Książę głogowski i opawski, namiestnik Śląska i Łużyc, od 1506 r. król polski Zygmunt I*. W: *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII—XX wiek)*. Red. K. Bartkiewicz. Zielona Góra 1998, s. 223—225 je sice též závislý na líčení Nowogrodzského a Pawińskiego, toto konstatování je však s ohledem na charakter textu pochopitelné.

postup předpokládala¹⁰. Tento fakt ostatně vzbuzoval zájem polských dějepisců opakovaně, meziválečnou dobu nevýmaje¹¹. Nebezpečí ahistorických úvah propletených nacionálními vášněmi se však právě Nowogrodzki elegantně vyhnul poukazem na předání vlády do rukou mladšího Zikmunda, čímž se vrátil na bezpečnou půdu rodinné politiky jagellonské dynastie¹². Stejně jako Jan Albrecht, držel přece i Zikmund získané země jako léno České (respektive díky rozkolísanosti státoprávního poměru tzv. vedlejších zemí po smrti Matyáše Korvína i Uherské) koruny a král Vladislav tedy nikdy nepřestal být lenním pánem svých bratří. Hlohovsko (ani jiná část českých korunních zemí) nepřipadlo nástupem svých pánů na krakovský stolec Polsku. Na druhou stranu ovšem nelze popírat, že postup panovníka nepřispíval ke stabilitě (nejen) slezského prostoru¹³.

Nešlo ostatně pouze o země České koruny. Zikmundovi bratři byli všichni nějakým způsobem zajištěni. Vladislav panoval v českých a uherských zemích, Jan Albrecht byl králem v Polsku, Alexandr velkoknížetem na Litvě a nejmladší Fridrich rychle stoupal po stupíncích církevní hierarchie. Jen druhý nejmladší Zikmund tak zůstával princem bez reálných vyhlídek na vybudování vlastní mocenské základny¹⁴. Výsledkem komplikovaných rodinných porad byla řada fantastických plánů. Zikmund se tak měl stát nejen moravským markrabětem, či královským místodržícím v Čechách¹⁵. Vážně se spekulovalo i o vytvoření jakéhosi údělného knížectví s centrem v Kyjevě¹⁶ a později se sám Zikmund pokoušel domoci úřadu místodržitele v tzv. Královských Prusech¹⁷. Ušlechtilé úmysly se však v rovině reálné politiky střetly nejen s ostře limitovanou ochotou jednotlivých Jagellonců ukrajovat si dobrovolně z vlastních dílů mocenského koláče. Především se ukázalo, že v Praze, v Krakově (Kraków) ani ve Vilně (Vilnius)

¹⁰ Smlouva přetištěna v LBS, T. 1, s. 39—47, č. 26, či v starší edici *Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti*. Ed. F.W. de Sommersberg. Lipsiae 1729, s. 1054—1061, č. 177.

¹¹ Srov. k tomu nacionální ideologii zabarvené soudy, které zastával K. Piotrowicz: *Plany rewindykacji Śląska przez Polskę pod koniec średniowiecza*. Katowice 1936.

¹² S. Nowogrodzki: *Rządy Zygmunta Jagiellończyka...*, s. 6—9.

¹³ K česko-uherskému sporu, vedlejším zemím a jagellonské politice ve Slezsku srov. nově P. Čornej, M. Bartlová: *Velké dějiny země Koruny české VI. (1437—1526)*. Praha—Litomyšl 2007, s. 478—480.

¹⁴ K jagellonské rodině tehdejší doby srov. přehledně H. Łowmiański: *Polityka Jagiellońów*. Poznań 2006, s. 325—340.

¹⁵ Jednání s Čechy i Moravany zmínil S. Nowogrodzki: *Rządy Zygmunta Jagiellończyka...*, s. 12. K „moravským“ plánům srov. i F. Palacký: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě V. Věk jagellonský, kralování Vladislava II. a Ludvíka I. od roku 1471 do roku 1526*. Praha 1939, s. 275. Ke snaze krále Vladislava učinit Zikmunda zemským hejtnanem v Čechách i P. Čornej, M. Bartlová: *Velké dějiny VI...*, s. 517.

¹⁶ Problémy s finančním zajištěním mladého prince Zikmunda ze strany bratří a koketování s kyjevskou variantou zmiňoval A. Pawiński: *Młode lata...*, s. 12—21.

¹⁷ Podrobně rozebral A. Pawiński: tamtéž, s. 105—117. Srov. i Z. Wojciechowski: *Zygmunt Stary (1506—1548)*. Warszawa 1979, s. 84, jenž uvádí i plány na předání Mazovska.

nedošly idealistické záměry vládců potřebného pochopení u sílicího stavovského elementu mocenského systému. Jednotlivé zemské obce se k plánům postavily ostře odmítavě a je jen příznačné, že se král Vladislav zřejmě ani nepokusil usadit bratra v některé části Uher¹⁸. Přece však byl nejen nejstarším, ale především nejmocnějším a s ohledem na zoufalý stav financí jagellonských vládařů i nejmovitějším ze všech sourozenců, králem držícím ve svých rukou dvě koruny. Bylo proto logické, že to byl právě Vladislav jako senior rodu, kdo se nabídl, že Zikmunda zajistí v rámci svých rozsáhlých držav. Nejschůdnější cesta nakonec vedla právě pěšinkou vyšlapanou před lety paragrafy košické smlouvy.

Starostlivostí o osud mladšího sourozence se tak mohl mimoděk vykázat i Jan Albrecht, jenž Vladislavovi urychleně vrátil Hlohovsko¹⁹. Za jeho krokem lze cítit rezonance neúspěchů ve vyjednávání krále Vladislava s reprezentacemi české a moravské (a snad i uherské) zemské obce, stejně jako odraz momentální slabosti jeho vlastního mocenského postavení po těžké vojenské porážce od moldavského knížete Štěpána²⁰. V kontextu mimořádně komplikovaných Vladislavových rokování s českou stranou nebylo náhodné, že se v úřadě zemského hejtmána na Hlohovsku po předání knížectví Janem Albrechtem objevil český šlechtic Diviš ze Zahrádky. Při vědomí státoprávních sporů o příslušnost vedlejších zemí České koruny nečekaně vstřícný krok čeští stavové ocenili. Reakce z Prahy proto byla velmi blahosklonná. Zavládlo velkorysé mlčení, jež naznačuje, že čeští stavové hleděli na samotného Zikmunda. Bylo tedy na jagellonském princí, aby splnil jejich očekávání.

Horečnatá diplomatická jednání však zachvátila rovněž hlohovskou zemskou obec. Předáci na čele s Ernstem Tschammerem, kteří byli — od roku 1476 již poněkolkáté — postaveni před problém prudkého střídání vlád, si uvědomovali závažnost situace a pokoušeli se podle svých možností vyjednat co nejlepší pod-

¹⁸ V rámci jagellonských rodinných porad se vedle anexe Moldavska a pruské varianty dokonce uvažovalo, že by pro Zikmunda byla na Turcích dobytá Bosna. Právě tyto plány ovšem narazily na nesouhlas uherských stavů, jak viz F. Papée: *Jan Olbracht*. Kraków 1999, s. 65—67, 100.

¹⁹ Příslušná listina z 20. listopadu 1498 je registována v LBS, T. 1, s. 249, č. 110 a v *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens II. Kreis und Stadt Glogau*. Hrsg. K. Wutke. CDSil, T. 28, s. 139, č. 798. Je typické, že s blížícím se koncem vlády byl Jan Albrecht na Hlohovsku znatelně štědřejší. V září 1498 tak dal jako alod šlechtickému předákovi Ernstu Tschammerovi ves Komorniki, jak viz Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dále AP Wr.], Dep. Mündel (Rep. 133), sign. 24a. Odumřelých lén po Kašparu Kopperwolfovi se z pánovy vůle ujal královský dvorní lékař Jan Liberhant, jak viz. *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens I. Die Kreise Grünberg und Freystadt*. Hrsg. K. Wutke. CDSil, T. 24, s. 107, č. 8. Obdobně ostatně později postupoval vůči svým oblíbencům i sám Zikmund.

²⁰ Osudy černomořské výpravy vylíčil H. Łowmiański: *Polityka Jagiellonów...*, s. 407—413. Srov. k tomu dále F. Papée: *Jan Olbracht...*, s. 125—156; Z. Wojciechowski: *Zygmunt Stary...*, s. 77—80. Jak jmenování, tak i S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta...*, s. 8 spojovali ve svých úvahách bukovinskou porážku polských vojsk přímo s předáním Hlohovska do Zikmundových rukou.

mínky s nastupující mocí. Události nabraly spád v listopadu roku 1499. Nebylo jistě náhodné, že se právě tehdy sešly špičky šlechtické části zemské obce, aby v přítomnosti hejtmána Diviše ze Zahrádky donutily měšťanské konkurenty přisáhat na trvalost nedávno uzavřených dohod sankcionujících vítězství urozenců v zápase o mocenskou převahu v zemi²¹. Latentní nejistota plynoucí z nečekaných změn na knížecím stolci je ostatně patrná i z naléhavého spěchu, kterým si radnice zeměpanských měst vymohly hned v lednu potvrzení privilegií na samotném králi Vladislavovi²². Delegation zastupující jednotlivé složky stavovské společnosti knížectví si nyní v Budíně (Buda) podávaly ruce. Ani král Vladislav nehodlal nic ponechat náhodě a v zájmu co nejhladšího předání země do rukou mladšího bratra se snažil vyvarovat zbytečných střetů se svými hlohovskými poddanými. Dne 27. listopadu jim tak mohl konečně oficiálně sdělit, že knížectví postoupil princ Zikmundovi. Nepochybně se tehdy již jednalo o ryze formální krok, jehož podmínky byly pečlivě dojednány v předchozích týdnech. Do hlavního města země měl v nejbližších dnech dorazit královský dvorní maršálek Václav Číč z Nemyčevsi²³, jehož hlavním úkolem bylo zbavit Hlohovany přísahy věrnosti vůči králi a dohlédnout, aby stavové skutečně složili příslušný *glubd, ayd, huld, phlicht vnd gehorsam* do rukou nastupujícího Zikmunda²⁴. V kontextu tehdejších česko-uherských sporů o státoprávní příslušnost vedlejších zemí České koruny je zajímavé upozornit na fakt, že, stejně jako v případě Diviše ze Zahrádky, vyslal do Hlohova král Vladislav českého šlechtice, čímž i v symbolické rovině opět vyšel vstříc požadavkům a nářkům zaznívajícím z hlavního města Českého království. Řeč pramenů tak stojí v opozici k tvrzení Stanislawa Nowogrodzského, jenž valnou část své „intronizační“ argumentace založil na hypotéze stavící prince Zikmunda do role jakéhosi agenta uherské strany, jehož úkolem měla být aktivní podpora uherských nároků ve Slezsku a Lužicích.

Součástí instrukce pro královského maršálka byla i doslovně vypsána přísaha, kterou měli hlohovští stavové složit. Jejím adresátem byl kníže Zikmund, zároveň však ošetřovala i práva krále jakožto lenního suveréna. Panovník především zdůraznil, že Hlohovsko v případě, že by Zikmund nezanechal mužské

²¹ Originál listiny je uložen v AP Wr., Dep. Mündel (Rep. 133), sign. 26. Písemnost je navíc přetištěna ve sborníku Gryphius, s. 182—185, č. 9. Regest pak viz CDSil, T. 28, s. 141, č. 809. Podrobný rozbor tehdejšího dění viz P. Kozák: *Zrod stavovského Hlohovska...*, s. 114—155.

²² Ze dne 16. ledna 1499 se dochovala série listin, jimiž český král Vladislav, přebírající tehdy vládu v zemi z rukou bratra Jana Albrechta, vyšel vstříc prosbám delegací měst Šprotava (Szprotawa), Kožichov (Kožuchów) a Svobodín (Świebodzin), jak srov. *Die Inventare der nicht-staatlichen Archive Schlesiens. Kreis Sprottau*. Hrsg. E. Graber. CDSil, T. 31, s. 40, č. 146; CDSil, T. 24, s. 134, č. 15; AP w Zielonej Górze z siedzibą w Starym Kisielinie, Kolekcja dokumentów miejskich, podworskich i cechowych, sign. 186D.

²³ Pro léta 1491—1504 jej v úřadě maršálka královského dvora zachytil J. Macek: *Jagellonský věk v českých zemích 1—2*. Praha 2001, s. 325.

²⁴ AP Wr., Dep. Mündel (Rep. 133), sign. 27; Gryphius, s. 185—187, č. 10; LBS, T. 1, s. 250—251, č. 111.

dědice, bezodkladně spadne zpět na něj jakožto uherského a českého krále či případně na jeho nástupce. Nikoli tedy pouze Zikmundovi, ale i jeho staršímu bratru a vrchnímu lennímu pánovi skládala zemská obec přísahu věrnosti. Opatrně zvolená formulace obsahující v sobě obě Vladislavovy královské koruny a záměrně neurčitě definované *erben vnd nachkumben* přitom obratně ponechávaly úplnou interpretační volnost, co se odlišných státoprávních nároků a představ českých i uherských stavů týkalo. Zikmund obdržel zemi lénem. Vyplyvá to zřetelně nejen z formulace přísahy, která počítala s dědičností Hlohovska v mužské linii a vytvářela tak předpoklady pro ustavení slezské jagellonské sekundogenitury. Sám Zikmund zdůraznil, že se z něj z bratrovy milosti stal hlohovský *erbherr*. Učinil tak písemností vydanou ve stejný den, kdy svou práci dokončil královský písař. Oba sourozenci dlíci tehdy pospolu v uherském Prešpurku (Bratislava) tedy postupovali v maximální souhře. Zikmund přirozeně nezastíral ani předchozí jednání a konzultace s poselstvy a delegacemi nových poddaných. Zdůraznil totiž, že jim už dříve přislíbil respektování veškerých privilegií. Svůj slib nyní pouze zopakoval a potvrdil ve všech bodech²⁵. Je tak více než pravděpodobné, že se v Prešpurku zdržovali i patřičně instruovaní vyslanci hlohovské zemské obce, v jejichž doprovodu nastoupili reprezentativní zástupci krále cestu do severozápadního cípu Slezska. Totožnost těchto tušených osob, jimž předáci stavů neváhali svěřit důvěru v delikátních vyjednáváních, však bohužel díky mlčení pramenů zůstává skryta pod rouškou anonymity.

Královského maršálka na cestě do Hlohova neprovázeli pouze zástupci tamní zemské obce. Své plnomocné komisaře vyslal i kníže Zikmund, jenž pověřil dovedením procesu své intronizace do konce dva ze svých nejbližších dvořanů, aristokrata polského původu Rafaela Leszczyńskiego a rodáka ze slezského Olešnicka (Olešnica) Albrechta Sobka, jenž u dvora jagellonského prince sehrával roli odborníka na slezskou problematiku²⁶. Průběh aktu předání vlády, k němuž mělo dojít nejspíše v prostorách hlohovského rezidenčního hradu, je znám jen v základních obrysech. Zmíněna byla přísaha, kterou se zemská obec svému pánu zavazovala poslušností, jejímž přijetím však současně sám kníže akceptoval svůj díl zodpovědnosti a sliboval řádnou vládu. Výslovným závazkem dodržovat a chránit věkovité obyčeje a stará i nová privilegia se nejen deklamativně přihlásil k roli garanta řádu v zemi, ale zároveň smluvně stvrdil právo a povinnost stavů podílet se na výkonu moci. Vedle stavovských předáků vystupovali zástupci obou nepřítomných zeměpánů, odcházejícího i nastupujícího. Jménem krále Vladislava měl Hlohovany zprostit slibu věrnosti maršálek Václav Čič z Nemyčevsi. Vzápětí přijali jménem knížete Zikmunda přísahu nových poddaných Rafael

²⁵ Gryphius, s. 187—188, č. 11.

²⁶ K oběma viz P. Kozák: *Zrod stavovského Hlohovska...*, s. 173—214; resp. i Týž: *Dvorská společnost hlohovského a opavského vévody Zikmunda Jagellonského*. In: *Skladba a kultura dvorské společnosti. Dvory a rezidence ve středověku II*. Ed. D. Dvořáčková-Malá, J. Zelenka. *Mediaevalia Historica Bohemica. Supplementum 2*. Praha 2008, s. 257—284.

Leszczyński a Albrecht Sobek, do jejichž rukou poté reálný dohled nad výkonem moci v zemi předal odstupující hejtman Diviš ze Zahrádky²⁷.

Hladký průběh ceremonie kvitoval hned na počátku roku 1500 kníže Zikmund, když v Budíně vystavil slibovanou listinu stvrzující s konečnou plaností veškeré svobody hlohovské zemské obce²⁸. Uspokojení vyjádřil i král Vladislav s dodatkem, že složená přísaha, jejíž část se týkala i jeho vlastních zájmů, neměla být stavům k újmě na cti, stejně jako nebyla namířena proti panovnickému majestátu a zájmům království²⁹. Lakonické konstatování naznačuje obavy politicky nejvlivnějších zástupců hlohovské zemské obce, jež lze snad spojit s tlakem vyvíjeným z Prahy i z Budína. Dnes nedochovaná královská lenní listina o udělení Hlohovska byla totiž nakonec skutečně vystavena pod uherskou pečeti, jak na základě účetních knih vedených u Zikmundova dvora upozornil Stanisław Nowogrodzki³⁰. Polský historik se však nepochybně mýlil, když respektoval starší názor Adolfa Pawińskiego, podle něhož během finálních jednání vystřídal Divíše ze Zahrádky v klíčovém hejtmanském úřadě sám Albrecht Sobek. Vlivný dvořan sice skutečně setrval v Hlohově, sehrával ovšem neformální roli agenta dohlížejícího na plnění knížecí vůle. Do čela zemské správy byl hned od počátku dosazen Mikuláš Peschick, nevýrazný politik, dostatečně čitelný pro stavovskou složku mocenského systému a zároveň osoba spojená s érou Jagellonce Jana Albrechta. Jeho jmenování bylo výrazem kompromisu mezi požadavky stavů a zájmy zeměpána³¹.

²⁷ Takto zjednodušeně lze průběh ceremonie načrtnout ze Zikmundova druhého listu ze dne 27. listopadu 1499, jenž je otištěn ve sborníku Gryphius, s. 188—189, č. 12. Svým posláním příbuzné ceremonie českých královských korunovačních podrobil nedávno mnohostranné analýze Z. Vybíral: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*. České Budějovice 2005, s. 97—119. K povinnosti zástupců zemské obce přispívat knížeti radou srov. i E. Schubert: *Fürstliche Herrschaft und Territorium im späten Mittelalter*. In: *Enzyklopädie deutscher Geschichte*. Bd. 35. München 1996, s. 27—28, či K. Krüger: *Die landständische Verfassung*. In: *Enzyklopädie deutscher Geschichte*. Bd. 67. München 2003, s. 2—3.

²⁸ Gryphius, s. 189—190, č. 13.

²⁹ Gryphius, s. 190—191, č. 14.

³⁰ S. Nowogrodzki: *Rządy Zygmunta...*, s. 15. Dne 4. září 1500 totiž vyplatil ze Zikmundova příkazu Rafael Leszczyński částku 10 zlatých „notario domini archiepiscopi Strigoniensis, cancellarii regni Ungarie, qui scripsit ex mandato domini regis Ungarie litteras donationis domino principi super ducatum Glogoviensem“, jak viz edici účtů A. Divéky (ed.): *Zsigmond lengyel herceg Budai számadásai (1500—1502., 1505.)*. Magyar történelmi tár XXVI. Budapest 1914, s. 55. Citovaný zápis jsem však převzal z Nowogrodzského (s. 15, pozn. č. 1), neboť maďarský historik přepsal sousloví *cancellarii regni* nesprávně jako *cautella et regni*.

³¹ K roku 1499 klade počátek Peschickova hejtmanství Gryphius, s. 317. Místodržitel je však výslovně ve svém úřadě zachycen i v letech 1500—1501, jak viz CDSil, T. 28, s. 143, č. 818 a CDSil, T. 31, s. 40, č. 148 a tedy ještě před tím, než Zikmund získal Opavsko. Jeho rodové jméno hlohovské prameny neznají. Roku 1492 však svědčil na listině Jana Polaka Karnkowského, hlohovského zemského hejtmána knížete Jana Albrechta Jagellonského, *Nikolaus Piessigk* (CDSil, T. 24, s. 79, č. 54), což lze brát jako nepřímý důkaz tvrzení, že na Hlohovsko dorazil z Polska teprve s novým hejtmánem.

Zikmund, kterému se propůjčením Hlohovska dostalo poprvé v životě vydělené oblasti vlastního suverénního panování, sice prozatím ještě setrval u královského bratra v Budíně. Prostor mezi jeho tamním sídlem a získanou državou však brzy pokryla hustá kurýrní síť, pomocí níž se kníže pokoušel udržovat si přehled o životě v zemi³². Bylo to bezpochyby nutné již jen s ohledem na personální obsazení místodržitelského úřadu více méně neznámým a tedy obtížně odhadnutelným Peschickem, který se proto alespoň z počátku netěšil žádné obzvláštní důvěře svého nového pána. Jak plyne z knih dvorských účtů, nebyl to pouze Albrecht Sobek, kdo *in negotiis domini principis* opakovaně severovýchod Slezska navštěvoval³³. V Hlohově se děle a snad též opakovaně zdržoval i knížecí sekretář Rafael Leszczyński. Jeho osobní služebník Gall byl ostatně nucen zeměpána prosit o úhradu peněz vynaložených na pořízení nového koně, neboť starý posel právě někde na křivolakých cestách mezi Budínem a Hlohovem³⁴. Na konci července roku 1500 opustil Zikmundovo budínské zázemí a vydal se *versus Glogouiam* i kuchař Andris. Byla mu vyplacena poměrně vysoká částka přesahující 22 zlatých³⁵. Jistě se jednalo o paušální úhradu dosavadních služeb, které kníže jakožto milovník dobrého jídla dokázal náležitě ocenit³⁶. Především se ale badateli dostává do ruky zajímavý, byť nepřímý doklad trvalejšího pobývání Zikmundových dvořanů ve vzdáleném Hlohově. Jelikož je vzhledem k minimálním, či spíše žádným vazbám knížete na nově získanou zemi nepravděpodobné, že by Andris pocházel ze slezského severovýchodu a vracel se tak po letech do své domoviny, lze předpokládat, že si jeho

³² Je jisté, že dochovaný účetní materiál nezachycuje výdaje na všechny kurýry pendlující mezi Zikmundovým dvorem a Hlohovem. Přece však leccos vypovídají o intenzitě úřední komunikace. Jen pro rok 1500 se zachovalo šest zmínek reflektujících posly na trase Zikmund-Hlohov, jak: *Zsigmond lengyel herczeg...*, s. 21, 24, 50, 69, 79, 81. Dějinám komunikace a informovanosti se na příkladě městských zpravodajských sítí věnoval H.-D. Heimann: *Räume und Routen in der Mitte Europas. Kommunikationspraxis und Raumerfassung*. In: *Raumerfassung und Raumbewusstsein im späteren Mittelalter*. Hrsg. P. Moraw. Vorträge und Forschungen 49. Stuttgart 2002, s. 203—231. Poslům a kurýrům věnoval ve své důkladné analýze široký prostor Z. Vybíral: *Politická komunikace...*, s. 219—245.

³³ Od svého pána dostával Sobek na pobyt v Hlohově poměrně zajímavé sumy na hotovosti. 18. května 1500 tak obdržel 30 zlatých („domino Schobek qui in negotiis domini principis de Glogouia venerat et contra recessit, ad mandata domini principis dedi pro expensis XXX flor.“), 2. ledna 1501 to bylo 20 zlatých a 24. června téhož roku 14 zlatých, jak viz: *Zsigmond lengyel herczeg...*, s. 36, 85, 114.

³⁴ Tamtéž, s. 81.

³⁵ Tamtéž, s. 49.

³⁶ K Zikmundově zálibě v dobré krmi srov. A. Pawiński: *Młode lata...*, s. 50—52. Nejnověji se každodennímu životnímu rytmu prince Zikmunda z té doby věnoval P. Kozák: „*Citharedo cum cane saltante ad mandata domini principis dedi...*“. *Všední den na dvoře hlohovského a opavského vévody Zikmunda Jagellonského*. In: *Všední a sváteční život na středověkých dvořech. Dvory a rezidence ve středověku III*. Edd. D. Dvořáčková-Malá, J. Zelenka. *Mediævalia Historica Bohemica. Supplementum 3*. Praha 2009, s. 223—238.

kvalitních a osvědčených služeb vyžádali právě Leszczyński či Sobek. Snaha samotného knížete Zikmunda udržet si podrobný přehled o dění ve svém teritoriu i o právních nárocích k němu se vztahujících se ostatně nepromítla pouze do úsilí vydržovat si v neznámém prostředí své exponenty a informátory, ale i do objednávky dvou skříněk určených k uložení korespondence a důležitého listinného materiálu³⁷.

Snad již od samého počátku probíhala v Budíně jednání, jejichž výsledkem mělo být další rozhojnění Zikmundových držav o Opavsko položené na pomezí Moravy a Slezska. Původně přemyslovská země přešla během první poloviny 60. let 15. století do rukou rodiny krále Jiřího z Poděbrad. Skutečné vlády se zde později ujal jeden z panovníkových synů Viktorin, jemuž se ovšem tváří v tvář tlaku Matyáše Korvína nepodařilo v Opavě udržet a roku 1485 knížectví pozbyl. Drobné teritorium poté zůstalo až do roku 1501 v rukou nemanželského syna krále Matyáše, Jana Korvína³⁸. Poslední výhonek rodu Hunyadovců nicméně v Opavě nejen nikdy nesídlil, ale pravděpodobně do ní nikdy ani nezavítal. Země tak byla řízena skrze volně dosazované hejtmany — cizince³⁹, což vedlo k dynamickému rozvoji sebevědomých aktivit představitelů stavovské obce. Kořeny proměn v mocenském poměru mezi zemskou obcí a zeměpánem byly staršího data a lze je sledovat až do závěru 14. století⁴⁰. Znatelného urychlení

³⁷ Ke dni 9. září 1500 vydáno 2,5 zlatých „pro duobus scatullis, quas dominus princeps fecit sibi facere, unam pro literis, que sibi mittuntur servandis, et alia pro literis magnis servandis privilegiis cum magnis sigillis“, jak: *Zsigmond lengyel herczeg...*, s. 56.

³⁸ Soumrak přemyslovské vlády a následné poděbradské řády nově zpracovali P. Kouřil, D. Prix, M. Wihoda: *Hrady Českého Slezska*. Brno—Opava 2000, s. 490—508. K období vlády Jana Korvína stejně jako prince Zikmunda Jagellonského je k dispozici starší práce G. Biermann: *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*. Teschen 1874, s. 239—250.

³⁹ Za vlády Matyáše Korvína a jeho syna Jana se v úřadu zemského hejtmána na Opavsku vystřídali králův hornoslezský exponent Jan Bělík z Kornic (pramenně zachycen v letech 1485—1488: Moravský zemský archiv Brno [dále MZA], Nová sbírka, sign. 696, sl. 7g, f. 2; *Pozůstatky knih zemského práva knížetství opavského. Díl II. Desky zemské. Část I. (1431—1536)*. Ed. J. Kapras. Praha 1908 [dále ZDop II.], s. 118—119, č. 13), Ladislav Pingoczi (pramenně zachycen v letech 1490—1491: ZDop II., s. 120, č. 20; MZA, Nová sbírka, sign. 696, sl. 8e, 8k, 8m), Korvínův vojenský velitel Jan Trnka z Ratibořan (pramenně zachycen v letech 1492—1493: Státní okresní archiv Opava (dále SOkA Opava), Archiv města Opavy 1247—1945 (1947), inv. č. 219, f. 38r—38v, č. 34; Zemský archiv Opava (dále ZAO), Slezský stavovský archiv v Opavě 1318—1850, inv. č. 777, f. 53v), Jiřík z Paluze (pramenně zachycen v letech 1494—1500: ZDop II., s. 126, č. 38; s. 143, č. 83) a Pavel z Radkaje (pramenně zachycen v letech 1500—1501: SOkA Opava, Archiv města Opavy 1247—1945 (1947), inv. č. 218, f. 4—6, č. 3; f. 111v—112r a *Opavský listinář. Litterae fundationum, dotationum, erectionum, confirmationum, praesentationum, collationum, resignationum altarium Oppaviae*. Ed. F. Šigut. V. díl. Opava 1996 [dále OL], s. 17—18, č. 111). Posledně jmenovaného Nowogrodzki (s. 17) neznal, což ho vedlo k přesvědčení, že Opavsko Zikmundovi předával Jiřík z Paluze.

⁴⁰ Odkazují na široce rozvrženou biografii M. Čapský: *Vévoda Přemek Opavský (1366—1433). Ve službách posledních Lucemburků*. Brno—Opava 2005.

však evoluční proces doznal právě v době dynastických otřesů spojených s koncem přemyslovské a brzy též poděbradovské éry⁴¹.

Také Jan Korvín se brzy ocitl pod tlakem krále Vladislava, neboť Opavsko bylo reálně jednou z mála zemí, o kterých mohl panovník v souvislosti se svým bratrem uvažovat. Držel sice ve Slezsku i tzv. bezprostřední knížectví Vratislavské (Wrocław), Svidnické (Świdnica) a Javorské (Jawor), v nichž sám panoval. Volné disponování s těmito zeměmi bylo ale značně problematické a naráželo na nepřekonatelné bariéry dané věkovitou tradicí. Tento fakt vzal ve své době na vědomí i sám Matyáš Korvín, jehož vládu lze beze strachu s přílišnou expresivitou označit za silnou. Sahat protiprávně na državy slezských Piastovců a Poděbradovců bylo vyloučeno rovněž, stejně jako se v pouhou iluzi proměnilo pošilhávání směrem k Čechám, Moravě, či obojí Lužici. Hunyadovská vláda na Opavsku mohla být naproti tomu chápána jako relikv zašlých časů Matyáše Korvína, které neprovázely vždy příjemné vzpomínky. Tento faktor ji proto činil poměrně labilní. Mladý Jan Korvín tedy zřejmě příliš neváhal, zvláště když mu král sliboval tučné odškodné v samotných Uhrách⁴².

Výslednicí bezpochyby po delší čas probíhajících budínských rokování a konzultací byl příkaz Vladislava Jagellonského, kterým 1. července 1501 nařizoval opavským stavům složit hold jeho bratru Zikmundovi. V listu panovník resumoval vývoj jednání. Jan Korvín se uvolil vzdát se země výměnou za statky v Sedmihradsku. Do Opavy měl nyní přicestovat Rafael Leszczyński a převzít jménem svého pána kontrolu nad zemí. Nebylo ostatně divu. Jednalo se o spolehlivého dvořana a ostříleného diplomata se zkušenostmi s identickými nástupnickými procedurami v Hlohově. Stejně jako tomu bylo v případě slezského knížectví, si i tentokrát král výslovně rezervoval právo na zemi jakožto odumřelé léno, pokud by Zikmund nebo jeho následovníci zemřeli bez mužských dědiců. Opavská reprezentace proto měla, obdobně jako nedávno hlohovská, složit slib jak novému knížeti, tak také přímo králi. I tentokrát byla součástí písem-

⁴¹ Stručný souhrn viz P. Kozák: „Dědictví“ Zikmunda Jagellonského. *Emancipační zápas stavů Opavského a Hlohovského vévodství se zeměpanskou mocí na sklonku středověku*. In: *Slezsko, země Koruny české. Historie a kultura 1300—1740*. Díl A. Edd. H. Dáňová, J. Klípa, L. Stolárová. Praha 2008, s. 177—188.

⁴² Nemocný Matyáš Korvín se snažil postavení syna Jana podpořit předáním řady majetků v Uhrách, Rakousích a v neposlední řadě i ve Slezsku. Svůj postup pak přitvrdil v době příprav sňatku mezi Janem a dcerou milánského knížete Gian Galeazza II. Biankou Marií Sforzou. Nicméně R. Grieger: *Die Pläne des Ungarkönigs Matthias Corvinus mit Schlesien*. „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich — Wilhelms — Universität zu Breslau“ 1983, 24, s. 163—180 (zde zvláště s. 176) upozornil na zajímavý fakt, že se ani Korvín neodhodlal k pokusu odevzdat svému synovi jakékoli z tradičních slezských bezprostředních knížectví, jakými bylo již zmiňované Vratislavsko, Svidnicko, či Javorsko. Výčet slezských teritorií, jež měla přejít pod přímou vládu mladého Hunyadovce uvedl sám král v listině z 26. listopadu 1486, jak viz *Bytom średniowieczny. Przekazy źródłowe 1123—1492*. Wyd. J. Drabina, J. Horwat, Z. Jedynek. Opole 1985, s. 264, č. 317.

nosti předepsaná formule přísahy, mimo jiné v podstatě stejná (jen psaná česky a nikoli německy) jako tomu bylo o dva roky dříve⁴³.

Stanisław Nowogrodzki doplnil, že Leszczyński necestoval do Opavy osamocen. Měl ho doprovázet Albrecht Sobek⁴⁴. Není třeba jeho domněnku odmítat, byla ostatně podložena znalostí pramenů i zhodnocením souvislostí příštího vývoje. Už 29. června totiž Zikmund přikázal vyplatit Rafaelovi Leszczyńskému celých 80 zlatých určených „*ad constituendum capitaneum in Opawa*“. Dvě třetiny částky byly určeny na dvořanovy výdaje (*pro expensis*) a zbytek měl padnout na vrub vykonané službě (*ad suum servitium*)⁴⁵. Leszczyński samozřejmě nedorazil na moravsko-slezské pomezí osamocen. Cestoval s ním jistě doprovod odpovídající reprezentačním nárokům vlivného aristokrata a panovníkova plnomocného zástupce i delikátnímu a současně slavnostnímu pozadí mise. Zemského hejtmana se přirozeně po úspěšném završení jednání dosadit podařilo, přičemž se jím nestal nikdo jiný než právě Albrecht Sobek⁴⁶. Opakoval se tak na vlas stejný scénář, jako při jednáních o nástupu na Hlohovsku. Pouze se zdá, že byli nyní knížecí vyjednavací přece jen o něco úspěšnější, když se jim do klíčového místodržitelského úřadu podařilo prosadit Zikmundovi Jagellonskému zcela oddaného muže. Bylo to věru nutné. Kníže se snad již tehdy rozhodl, že si za trvalou rezidenci zvolí Hlohov a mít tak ve druhé zemi spolehlivou oporu byla holá nezbytnost. Zároveň však okolnosti jeho nástupu naznačují, že byli opavští stavové vůči novému režimu přece jen nedůvěřivější, než jejich slezští kolegové.

Stejně jako v hlohovském případě putovalo i nyní na pomyslné ose Opava — Budín nejedno poselstvo. Opavská zemská obec, výsledkem předchozího vývoje poznamenaného do značné míry setrvačným výkonem zeměpanské moci pevně semknutá kolem charismatické osobnosti zemského komorníka Jindřicha Donáta z Velké Polomi na Nové Cerekvi, si hodlala precizně vyjednat podmínky nástupu nového knížete. Rafael Leszczyński obdržel hotovost potřebnou k úspěšnému průběhu mise 29. června. Tou dobou se však již v chorvatském Varaždíně (Varaždin) pohybovala obdobná výprava opavských stavů vyslaná k dosavadnímu vladaři. Dne 4. července zde totiž Jan Korvín vydal listinu, jejímž zněním propustil své opavské poddané ze slibu věrnosti. Důležitému aktu přihlíželi a obřadu se jako plnomocní zástupci opavské zemské obce aktivně účastnili Jan ze Šťavna na Klimkovicích, Jan z Chobřan a z Bravantic, Jan Ficek a Jan

⁴³ ZAO, František Tiller 1833—1856, inv. č. 6, f. 132r—134r. Jednalo se o holdovací přísahu opavské zemské obce. V knize púhonů z let 1485—1522 se pak zachovala i řada přísah zemských úředníků skládaných do rukou zástupců Matyáše Korvína, jeho syna Jana, Ludvíka Jagellonského a nakonec i Ferdinanda I. Habsburského, jak viz ZAO, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318—1850, inv. č. 776, s. 1—3, 99.

⁴⁴ S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta...*, s. 19.

⁴⁵ *Zsigmond lengyel herczeg...*, s. 116.

⁴⁶ V úřadu pramenně poprvé doložen v polovině prosince roku 1501, jak viz ZDOP II., s. 143—144, č. 84.

Oříšek. Šlo o skutečně plnohodnotnou delegaci zemské obce zastupované dle tradic posvěcených pravidel dvěma urozenci a dvojicí osob měšťanského původu⁴⁷. Speklativně lze nadhodit myšlenku, že se poselstvo při cestě na jih nevyhnulo Budínu obloukem, ale právě naopak že se čtveřice v uherské metropoli zastavila. V takovém případě by nepochybně proběhlo jedno z mnoha jednání mezi Opavany, králem Vladislavem a knížetem Zikmundem. Leszczyński a jeho doprovod by se tak severním směrem mohli vydávat s konkrétnější představou o průběhu a výsledku jednání. Jeho předmětem jistě nebyla samotná změna na trůně, tedy osoba panovníka. Tu mohli stavové pouze akceptovat. Ve hře byla forma a kvalita záruk ze strany nové vlády.

Po několika týdnech skutečně došlo k uzavření kýžených úmluv. Stanisław Nowogrodzki usuzoval, že dohadování mezi zástupci opavské zemské obce a plnomocníky nastupujícího knížete byla tvrdá a že nedůvěra ze strany Opavanů byla hlubší, než tomu bylo v hlohovském prostředí⁴⁸. Proč by ne. Lze však současně poukázat na fakt, že zde máme co do činění s rozdílnou kvalitou dochování pramenů, v tom především dokladů zbavujících členy stavovských delegací anonymity. Nástup nového panovníka nepochybně vyvolal obecnou nervozitu. Jednání ale nejspíš probíhala poměrně rychle a hladce. Ještě v červenci se do Budína dostavilo poselstvo, jehož jádro tentokrát tvořila vůdčí dvojice opavské stavovské společnosti. V čele celé výpravy a zvláště její šlechtické části stál zemský komorník Jindřich Donát doprovázený zemským sudím Petrem Stošem z Kounic a ze Štítiny. Odpovídající delegaci měšťanů vedl Donátův společník Augustin Dreymandl následovaný Janem Reničkou z Čermník, jenž byl nejen opavským měšťanem, ale zastával i úřad zemského písaře⁴⁹. Úkolem této skutečně vysoce reprezentativní společnosti, spolu s ním do Budína přicestoval i Gall, nám známý posel Rafaela Leszczyńskiego⁵⁰, nebylo nic jiného než uzavření konečných dohod. Tentokrát ale skutečně neměly stačit samotné garance

⁴⁷ Listina viz LBS, T.2, s. 528, č. 75. K modelu zastupování zemské obce dvojicí šlechticů a měšťanů srov. M. Čapský: *Vévoda Přemek Opavský...*, s. 128.

⁴⁸ S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta...*, s. 18—20. Dodávám, že v argumentační rovině opět přecenil váhu údajného Zikmundova ostentativně uherského stranictví, které nemělo být opavským předákům, svázaným s Čechami a Moravou po chuti.

⁴⁹ Výrazným dokladem postavení dvojice je dopis Jindřichova syna Jaroše Donáta z roku 1507, ze kterého vyplývá, že právě Jindřicha Donáta považoval kníže Zikmund za vůdce opozice. Do čela měšťanského stavu se postavil Augustin Dreymandl. Kooperace obou mužů je zároveň dokladem prolínání stavovských vrstev v rámci mocenských uskupení (ZAO, Josef Zukal 1872—1929, inv. č. 181). Vůdčí roli Jindřicha Donáta rozpoznal už F. Kürschner: *Einlösung des Herzogthums Troppau durch Wladislaw II., König von Böhmen und Ungarn, 1507—1511*. Wien 1867, s. 10—11. K osobě opavského radního a roku 1501 i purkmistra Augustina Dreymandela pak stručně OL V., s. 27, pozn. č. 4.

⁵⁰ Nepochybně měl knížete Zikmunda zpravit o úspěchu jeho hlavního vyjednavače, který podle všeho setrval v Opavě, aby po formálním zpečetění nástupních smluv dosadil do úřadu zemského hejtmána. Zikmund Gallovi nechal dne 30. července proplatit 2 zlaté, jak viz: *Zsigmond lengyel herczeg...*, s. 121.

knížete Zikmunda. Obezřetní opavští stavové si totožné záruky vymohli i na jeho královském bratru a lenním suverénu Vladislavovi. Oba sourozenci jim tak každý za sebe potvrdili všechna práva a privilegia a to šlechtě i měšťanům vždy zvláštní listinou⁵¹.

Formalizované smluvní ujednání a osobní konzultace vlivných stavovských předáků s vladařem jistě vedly k rozptýlení hlavní tíhy pochybností. Kníže Zikmund se v Opavě de facto ujal vlády a po návratu Donáta a jeho společníků nebylo pro Rafaela Leszczyńskiego důvodu k dalšímu setrvávání v zemi⁵². Opavská šlechta i měšťané složili předepsaný hold a uznali za zemského hejtmana Albrechta Sobka. Ani schopný Leszczyński už neměl ztratit aureolu předního vyjednavče a schopného pacifikátora, který si během podniknutých misí dokázal vybudovat kontakty na klíčové hráče zemských obcí obou knížectví. Zikmundova důvěra ve dvořanovy schopnosti došla mnohostranných vyjádření zachycených na stránkách účetních knih i jiných pramenů. Jedním z nich byla i skutečnost, že do Opavy cestovali z knížecího pověření kurýři stojící v Leszczyńskiego osobních službách⁵³. S několikaměsíčním zpožděním, konkrétně 8. prosince 1501, vydala královská kancelář konečně příslušnou lenní listinu a Zikmund se tak mohl definitivně cítit pánem země strategicky položené neda-leko sídelního města polských králů Krakova i de iure⁵⁴. Je ostatně možné, že Leszczyńskiego služebník Dusza spěchal do Opavy ještě týž den právě se zprá-

⁵¹ Král Vladislav vydal své dvě listiny dne 27. července 1501. Pro šlechtu: ZAO, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318—1850, sign. 83; ZAO, František Tiller 1833—1856, inv. č. 6, f. 137r—141r; regest viz *Wypisy z českých register královských r. 1498 do 1502*. Ed. F. Palacký: In: Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské VI. Praha 1872, s. 589. Pro měšťany: SOkA Opava, Archiv města Opavy 1247—1945 (1947), inv. č. 218, f. 12r—13r, č. 9; SOkA Opava, Archiv města Opavy 1247—1945 (1947), inv. č. 219, f. 45v—46v, č. 39. Kníže Zikmund následoval s identickými písemnostmi o dva dny později. Pro šlechtu: ZAO, Slezský stavovský archiv v Opavě 1318—1850, sign. 84; ZAO, František Tiller 1833—1856, inv. č. 6, f. 142r—144r. Pro měšťany: SOkA Opava, Archiv města Opavy 1247—1945 (1947), inv. č. 218, f. 11r—12r, č. 8; SOkA Opava, Archiv města Opavy 1247—1945 (1947), inv. č. 219, f. 46v—47r, č. 40; ZAO, František Tiller 1833—1856, inv. č. 6, f. 145r—146v.

⁵² Už v polovině srpna 1501 byl zpět v Budině, jak dle účtů S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta...*, s. 20.

⁵³ Ke dni 8. prosince 1501 srov.: „Item Dusza nuntio domini Raphaelis versus Opaviam eunti an negotiis domini principis dedi ad expensas I flor. in auro“, jak: *Zsigmond lengyel herczeg...*, s. 162.

⁵⁴ Listina přetištěna in extenso v LBS, T. 2, s. 529—533, č. 76. V české odborné literatuře se nedávno prosadil názor, že Zikmund držel Opavsko formou zástavy. To je ovšem zjevný omyl vyvratitelný čtením ocitované listiny. Věc je ale přece jen složitější, neboť Zikmund držel Opavsko lénem pouze v letech 1501—1507. Následně v letech 1507—1511 podržel zemi skutečně pouze formou zástavního práva, čímž Opavsko plnilo roli jistiny za uhrazení kupní sumy dojednané s českým králem Vladislavem. Analyzoval P. Kozák: *Zástavní pán nebo „freyer Fürst“? Několik poznámek k opavské vládě Zikmunda Jagellonského*. In: *Confinia Silesiae. K životnímu jubileu Rudolfa Žáčka*. Edd. M. Čapský, V. Čapská. „Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis“ 2008, 1, s. 87—97.

vou o formálním dokončení celé operace. Nedočkavostí hořeli nejen stavové. Vydání příslušného lenního dokumentu bezpochyby netrpělivě očekával i zemský hejtman Albrecht Sobek, jehož reálná pozice uvnitř mocenského systému země mohla průtahy utrpět značně šrámy.

Lenní listina se dochovala pouze pro Opavsko, v případě Hlohovska zmizela v běhu času. Lze ovšem souhlasit s tezí Stanisława Nowogrodzkiego, že k sobě měly obě písemnosti skladbou velmi blízko. Konec konců i dochované přísahy jsou pouhou dvojazyčnou verzí jediné předlohy⁵⁵. Největší část textu opavské lenní listiny byla věnována otázce dědičnosti knížectví v Zikmundově linii rodu Jagellonců. Pokud by zemřel bez legitimních potomků, měla země spadnout zpět na (výslovně) uherského panovníka. Kdyby však měl více synů a sám se stal králem, měl právo jednomu z nich Opavsko předat. Taková zásada neměla platit pouze v případě, že by se mu narodili toliko jeden či dva potomci mužského pohlaví, z nichž by se jeden stal sám králem a byl tak schopen svého bratra zabezpečit jinde. Knížectví mělo jako odumřelé léno spadnout na krále také v případě bezdětné smrti Zikmundových potomků, neboť ustanovení o dědické posloupnosti vyřazovalo ženy, kterým se Vladislav zavazoval za sebe i své nástupce poskytnout odpovídající zajištění.

Zikmund přirozeně složil do rukou svého bratra *homagium et iuramentum*, stejně jako tomu bylo dle obecného zvyku v případě „aliorum ducum et principum ac etiam praelatorum et baronum atque nobilium et vasallorum praedicti ducatus nostri Silesiae“ a zavázal se tak svému suverénovi a jeho nástupcům týmiž službami a poslušenstvím⁵⁶. Ke svému dědičnému lénu navíc dostal v podstatě plná dispoziční práva, neboť Vladislavova kancelář na příkaz svého pána do listiny neopomněla uvést, že Zikmund a jeho dědicové mohou Opavsko vcelku či po částech prodat, zastavit nebo směnit. Král si pouze vyhradil předkupní právo, což bylo v praxi ošetřeno tím, že Zikmund či jeho následovníci na opavském knížecím stolci měli o svém záměru zpravit Vladislava či jeho nástupce s ročním předstihem. Pokud by tito neměli o kup země zájem, měla opavská jagellonská knížata právo zcizit trhem svou državu zcela svobodně a postoupit ji jakémukoli obyvateli Koruny české či uherské.

Již Jaroslav Pošváv si svého času uvědomil, že vydání listiny z moci nikoli českého, ale uherského krále bylo nejspíše dokladem východiska z nouze, jejíž

⁵⁵ Precizní porovnání zachovaného a nezachovaného dokumentu viz S. Nowogrodzki: *Rządy Zygmunta...*, s. 21—24.

⁵⁶ „Item quod idem dominus dux instar aliorum ducum et principum ac etiam praelatorum et baronum atque nobilium et vasallorum praedicti ducatus nostri Silesiae se erga nos haeredes et successores nostros cum eodem ducatu Oppaviae ac castris civitatibus et vasallis universis teneat et conservet necnon nobis haeredibusque et successoribus nostris debita ac solita fidelitatis et obedientiae homagium et iuramentum praestet, prout iam de facto praestitit, et ad idem faciendum etiam filii et haeredes sui erunt semper et exnunc obligati esse intelligantur“ (LBS, T. 2, s. 530—531).

podstata tkvěla v neochotě české stavovské obce dát souhlas s nadáním Opavska v Zikmundův prospěch⁵⁷. Vysvětlila by se tím ostatně i prodleva (od července do prosince) existující mezi postoupením Opavska de facto a vydáním příslušného lenního dokumentu. Podobné kličky, tedy hry s uherskými kartami elegantně obcházející ambice českých stavů omezovat dispoziční práva panovníka ve vztahu k jeho zemím, měl konec konců Vladislav využít i později, když na počátku roku 1515 udělil lénem hejtmanský úřad opavského knížectví těšínskému (Cieszyn) knížeti Kazimírovi⁵⁸. Ohledy na stavy, v tomto momentu jistě ve vzácné jednotě uherské i české, i na samu doménu vlastního panování pak Vladislava vedly k omezením v dědičnosti Opavska, které se mělo dostat další generaci Zikmundova rodu pouze v tom případě, že by její zástupci nezasedli současně i na jiný (myšleno především polský a litevský) trůn. Reálnou by se totiž stala hrozba odtržení země od České, respektive Uherské koruny. Ve všech zbývajících ohledech se ovšem jednalo o klasické udělení země lénem, které ze Zikmunda činilo suverénního vládce knížectví situovaného na moravsko-slezském pomezí.

Zbývá už jen pověstná poznámka in margine. Právě od časů jinak fakto-graphicky zcela spolehlivého Stanisława Nowogrodzkiego je v odborné literatuře tradován omyl připisující Zikmundovi vládu nejen na Hlohovsku a Opavsku, ale i ve svobodném stavovském panství Vartenberk (Syców), vyděleném násilně na konci vlády Matyáše Korvína z Olešnicka. Vartenberský vikpild obdržel roku 1489 Jan Haugwitz, vojenský velitel, jenž v Korvínově jménu zbraněmi pokořil posledního olešnického piastovského knížete Konráda X. Bílého⁵⁹. Chyba rozhojňující oblast panování mladšího Jagellonce o třetí zemi byla způsobena nechťenou záměnou německých variant názvů Gross Wartenberg (Syców) a Deutsch Wartenberg (Otyń), což byl pouhý statek situovaný v hranicích Hlohovského knížectví⁶⁰. Nejednalo se tedy v žádném případě o udělení dalšího zemského

⁵⁷ J. Pošvávř: *Politický vývoj ve Slezsku v letech 1471—1526*. Opava 1960, s. 19.

⁵⁸ Podrobně analyzoval P. Kozák: *Zápas o personální politiku v úřadě zemského hejtmána mezi stavy knížectví opavského a českými králi z rodu Jagellonců (1510—1528)*. Časopis Slezského zemského muzea — B 54, 2005, s. 193—210, kde zájemce najde odkazy na relevantní prameny a literaturu.

⁵⁹ Srov. k tomu M.J. Ptak: *Zgromadzenia i urzędy stanowe wolnego państwa sycowskiego (1489—1742)*. In: „Acta Universitatis Wratislaviensis“ No 1277. Prawo 197. Wrocław 1992, s. 5—29. Ke vzniku svobodného panství Vartenberk srov. krátce i I. Korbelářová: *K územně správnímu členění Slezska před rokem 1740*. „Slezský sborník“ 2002, 100, s. 161—180 (zvláště s. 165).

⁶⁰ Veškeré pochyby vyvrací znění listiny krále Vladislava z ledna 1501, v níž je výslovně zmíněn „zámek náš Wartmbergk v kniežetstvie Hlohovském ležící“, jak srov. *Registra krále Vladislava II. z let 1498—1502*. Ed. J. Teige. In: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVIII. Praha 1900, s. 241—242, č. 406. Omyl viz S. Nowogrodzki: *Rządy Zygmunta...*, s. 15—16. Chyba přechází v literatuře do dnešních dnů, jak srov. z poslední doby W. Mrozowicz: *Dolny Śląsk w latach 1327—1526*. In: W. Wrzesiński a kol.: *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*. Wrocław 2006, s. 125 nebo P. Čornej, M. Bartlová: *Velké dějiny VI...*, s. 577.

celku, nýbrž výlučně o snahu krále Vladislava vylepšit bratrovo ekonomické a mocenské zázemí vyplacením jednoho z hlohovských komorních panství ze zástavní držby rodu Nosticů⁶¹.

Proces předávání Hlohovska a Opavska do rukou Zikmunda Jagellonského se nesl ve znamení zintenzivněné komunikace mezi zeměpanskou mocí a představiteli lokálních elit reprezentovaných dominantními mocenskými uskupeními. Komplikovanější hledání modu vivendi, který musel aktuálně více než před nedávnem odpovídat oboustranně akceptovatelné formě koexistence představ a mocenských nároků zeměpána i zemské obce, lze chápat jako jeden z dokladů růstu sebevědomí a síly hlohovských a opavských stavů. Jejich reálný vliv sice jistě odpovídal omezené rozloze obou zemí, což je činilo zranitelnými vůči zásahům z vnějšího světa vysoké politiky. Dění na malém domácím hřišti však byli s to poměrně efektivně kontrolovat. Zikmund, stejně jako Vladislav, tento stav plynoucí z dlouhodobých evolučních procesů a nedávných revolučních proměn plně respektovali. Nic jiného jim ostatně ani nezbývalo, pokud tedy chtěli převzít oba knížecí stolce bez vážnějších otřesů. Král Vladislav jako vládce rozlehlých středoevropských teritorií by si nepochybně byl schopen respektování své vůle na hlohovských i opavských stavech vynutit. Sřet s lokální opozicí by však mohl nabýt nežádoucích rozměrů v českém celokorunním kontextu a stát se záminkou k vměšování silnějších stavovských elementů větších zemí, nehledě na hrozbu dalšího vyostření česko-uherského soupeření o státoprávní příslušnost vedlejších zemí České koruny. Uvedené skutečnosti proto nezdídky činily (či mohly činit) slabost zemských obcí malých zemí, jakými byly i Hlohovsko a Opavsko, do značné míry relativní. To si panovník snažící se vystupovat jako „spravedlivý“ král uvědomoval. Otevřená konfrontace s reprezentacemi nově získaných zemí navíc nepřicházela v úvahu ani pro Zikmunda. Ten potřeboval získat širší nezávislost na sourozencích, potřeboval se sžít s doposud neznámým prostředím, potřeboval si najít schopné spojence a spolupracovníky. Zkrátka potřeboval si vybudovat zázemí aktivit zacílených na svou osobní seberealizaci v rámci vlastní jagellonské dynastie a geografického i mocenského prostoru jagellonské střední Evropy.

⁶¹ Detaily viz P. Kozák: *Zrod stavovského Hlohovska...*, s. 207—208.

Petr Kozák

**Książę Zygmunt Jagiellończyk jako książę Głogowa i Opawy
Przyczynek do dziejów komunikacji politycznej na przełomie średniowiecza
i wczesnej nowożytności**

Streszczenie

Głównym celem niniejszego studium jest możliwie najbardziej szczegółowa analiza przebiegu i mechanizmów wzmoczonej komunikacji politycznej, która w każdym kraju towarzyszy procesowi przejścia władzy przez nowego, obcego, przychodzącego z zewnątrz władcę. Analizy dokonano na konkretnym przykładzie księcia Zygmunta (zwanego później Starym) z dynastii Jagiellonów, który na przełomie XV i XVI wieku, przyjąwszy propozycję swego najstarszego brata Władysława, króla Czech i Węgier, przeprowadził się (choć tylko przejściowo) na będące pod jego panowaniem ziemie. Przykład ten jest o tyle interesujący, że posiada niemały potencjał porównawczy. Młody Jagiellończyk otrzymał bowiem dzięki łasce swego brata władzę w dwóch księstwach należących do związku państw Korony Czeskiej. Oprócz dolnośląskiego księstwa Głogów (od 1499) było to leżące na granicy między Morawami a Śląskiem księstwo Opawa (od 1501). W obu krajach spotkał się nowo mianowany władca z przezornością, a nawet arogancją lokalnych elit i był, chcąc niechcąc, zmuszony do respektowania wewnętrznego, niedawno zmodyfikowanego *status quo* władzy. Gminy stanowe Głogowa i Opawy przekształcały się wówczas stopniowo w wyalienowane towarzystwo stanowe wczesnonowożytnego typu. Analiza dostępnych źródeł, dokumentujących objęcie rządów przez księcia Zygmunta w księstwach: Głogów i Opawa, umożliwiła prześledzenie głównych osi społecznej i politycznej komunikacji, a tym samym poznanie zarysów praktyki politycznej i zdolności do działania.

Petr Kozák

**Prinz Sigismund der Jagiellone als Herzog von Glogau und Troppau
Ein Beitrag zur Geschichte der politischen Kommunikation an der Wende
vom Mittelalter zur frühen Neuzeit**

Zusammenfassung

Eine — möglichst ausführliche — Detailanalyse des Verlaufes und der Mechanismen von der intensivierten politischen Kommunikation, die im jeden Land ganz natürlich den Prozess der Regierungsübernahme seitens eines neuen, fremden und von außen kommenden Herrscher begleitetete, stellt das Zentralproblem der vorgelegten Studie dar. Zur Analyse wurde das konkrete Beispiel des Fürsten Sigismunds (später des Alten) aus der Dynastie der Jagiellonen ausgewählt, welcher an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert das Angebot seines ältesten Bruders Wladislaus, Königs von Böhmen und Ungarn, nutzte und (obgleich vorübergehend) in die von ihm beherrschten Länder übersiedelte. Das Beispiel des Prinzen Sigismunds ist schon deshalb interessant, weil es ein nicht geringes Vergleichspotential besitzt. Der junge Jagiellone erhielt nämlich dank seines Bruders Gnade die Regierung in zwei Fürstentümern aus dem Staatsverband der Länder der böhmischen Krone. Neben dem niederschlesischen Herzogtum Glogau (seit 1499) war es auch das auf den Grenzen zwischen Mähren und Schlesien situierte Herzogtum Troppau (seit 1501). In den beiden Ländern stieß aber der neu installierte Herrscher auf ein nicht nur umsich-

tiges, sondern auch selbstbewusstes Auftreten der Lokaleliten und war nolens volens gezwungen den inneren — durch die jüngstvergangene Entwicklung modifizierten — Machtstatus quo zu respektieren. Die Glogauer und Troppauer Ständegemeinden wandelten sich damals allmählich in emanzipierte Ständegesellschaften frühneuzeitlicher Art um. Die Analyse der erhaltenen Quellen, die den Regierungsantritt vom jagiellonischen Prinzen Sigismund in den Herzogtümern Glogau und Troppau dokumentieren, erlaubt, allgemein gesagt, die Hauptachsen der sozialen und politischen Kommunikation zu verfolgen und damit die Konturen der politischen Praxis und der Handlungsfähigkeit zu entdecken.